

مروری بر راهکارهای توسعه مدیریت سبز در کتابخانه های کشور

زینب حجتی

کارشناس علوم کتابداری و اطلاع رسانی

کارمند دانشگاه گیلان.

Z.hojati94@gmail.com

چکیده

1

یکی از اولویت های دولت، استقرار نظام مدیریت سبز در ارگان ها و سازمان های دولتی می باشد. این امر منجر به کاهش مصرف منابع مختلف از جمله آب، انرژی، کاغذ و مدیریت مواد زاید جامد خواهد شد. کتابخانه های عمومی یکی از ارگان های کشور هستند که اجرای نظام مدیریت سبز در آن ها ضروری می باشد. حفاظت از محیط زیست، کاهش آلودگی و تخریب طبیعت و همچنین مدیریت صحیح منابع، توسعه پایدار را رقم خواهد زد. مطالعه، پژوهش، آموزش صحیح و افزایش سواد اطلاعاتی مدیران و کارمندان سازمان ها از مقوله محیط زیست برای رسیدن به این هدف ضروری می باشد. برنامه ریزی و مدیریت صحیح برای رسیدن به توسعه پایدار نیازمند اطلاعات و آگاهی می باشد. این پژوهش مروری، با نگاهی به مبانی نظری مدیریت کتابخانه های سبز و تحقیقات پیشین صورت گرفته حول این موضوع به جمع بندی راهکارها برای رسیدن هرچه بیشتر به این هدف می پردازد.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، مدیریت سبز، کتابخانه سبز، راهکارها

مقدمه

حفاظت از محیط زیست و جلوگیری از آلودگی و تخریب آن و مصرف بهینه منابع از مهم ترین عوامل توسعه پایدار هستند. عواملی که متأسفانه در کشورمان با بی توجهی همراه هستند و بحران های زیست محیطی را پدید آورده اند. این بحران های زیست محیطی بیش از هر چیز دیگر ناشی از ضعف فرهنگی و نگرش نادرست نسبت به مقوله ی محیط زیست می باشد. آموزش صحیح در کنار برنامه ریزی مدون می تواند باعث کاهش این ضعف ها و پیشرفت به سوی توسعه پایدار گردد. حفظ محیط زیست و حرکت به سوی توسعه پایدار در تمامی برنامه های توسعه کشورمان مورد توجه قرار گرفته است اما تلاش ها و اصلاحات و حرکت به سوی حفظ محیط زیست با سرعتی بسیار آرام تر از تخریب آن پیش رفته و نیازمند توجه بیشتری می باشد. چند سالی است که مدیریت سبز و لزوم تبدیل نهادهای دولتی به " سازمان های سبز " در برنامه های مدیریتی کشور لحاظ شده است و بر استفاده بهینه از منابع تمرکز شده است.

افزایش روز افزون آلودگی های زیست محیطی و پیامدهای مخرب آن و افزایش تقاضای جوامع برای محصولات و خدمات سازگار با محیط زیست به تدریج سبب شکل گیری مفهوم مدیریت سبز شد. مدیریت سبز از سال ۱۹۹۲ به دنبال برگزاری اجلاس زمین پدید آمد و به تدریج در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه یافتن مورد توجه قرار گرفت. کانادا اولین کشوری بود که در عالی ترین سطح خود به اجرای مدیریت سبز پرداخت. در سال ۱۹۹۵ ابلاغه ای به تمامی وزارتخانه ها رسید که طبق آن موظف به عمل در چارچوب اهداف مدیریت سبز بود (خدیبوی، ۱۳۸۴).

2

مفهوم "سبز" یک مفهوم جدید در مدیریت سازمان ها می باشد. تصمیم گیری سبز به تصمیماتی اشاره دارد که بر حفاظت از منابع طبیعی تاکید دارد. یک سازمان زمانی به عنوان یک سازمان سبز به شمار می آید که در راستای استفاده کارآمد و بهینه از منابع و بدون اصراف به فعالیت بپردازد (مزارعه زاده و همکاران، ۱۳۹۴).

توسعه پایدار به توسعه ای اطلاق می شود که نیازهای نسل حاضر را بدون به خطر انداختن توانایی های نسل آینده مرتفع کند. استمرار توسعه پایدار موجب قدرت مادی و توانایی های سیاسی یک ملت را بالا می برد و تاثیرات مخرب بر محیط زیست و مصرف بیش از حد انرژی را کنترل می کند (مطلب زاده، ۱۳۹۳).

توجه به توسعه پایدار در کشورمان نیز از سال ۱۳۸۲ و با مصوبه هیات دولت آغاز گردید. در متن این قانون آمده است که صرفه جویی در مصرف انرژی، آب، بنزین و کاغذ از جمله اهداف دولت سبز می باشد. (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۲).

باید اعتراف کرد که مدیریت سبز و توسعه پایدار در کشور ایران در ابتدای مسیر قرار دارد و پیشرفت در این راه نیازمند دید اجتماعی و عمیق و برنامه ریزی صحیح توسط دولت می باشد. یکی از عناصر و ارکان اجتماعی و فرهنگی محیط زیست می باشد که باید مورد توجه قرار گیرد (مهدوی، ۱۳۸۹).

در راستای تحقق به توسعه پایدار، کتابخانه نیازمند بازنگری جدی در طراحی فضا، تجهیزات، خدمات و فرآیندهای خود هستند. در نتیجه باید در مدیریت و برنامه ریزی کتابخانه ها، دیدگاه محیط زیستی و پایداری را مورد توجه قرار داد. کتابخانه ها به عنوان دروازه های اطلاعاتی باید نمونه ای برای پایداری محیطی باشند و گام های کوچک در سبز شدن آن ها می تواند تاثیرات مثبتی بر دیدگاه کتابخانه و فرهنگ جامعه داشته باشد. از طرفی از آنجا که جامعه دانشگاهی می توانند در بحث مدیریت سبز و توسعه پایدار بسیار تاثیر گذار باشند، مدیران، کتابداران و کلیه کارکنان کتابخانه های دانشگاهی و همچنین عمومی می توانند با اجرای روش های صحیح توسعه مدیریت سبز در راستای آگاهی بخشی و بهبود نگرش جامعه گام بردارند.

این پژوهش با مروری بر منابع و همچنین تحقیقات پیشین در نهایت راهکارهای عملی در راستای توسعه پایدار مدیریت سبز در کتابخانه های کشور را ارائه می دهد.

پیشینه تحقیق

ندافی و همکاران (۱۳۸۵) در پژوهشی به بررسی نظام مدیریت سبز در کتابخانه ملی ایران پرداختند. در این پژوهش به بررسی منابع مختلف آب، انرژی، کاغذ و مدیریت مواد زاید جامد در کتابخانه ملی ایران پرداخت تا با مشخص شدن میزان مصرف به ارائه راهکارهای مدیریتی پرداخته شود. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که از میان آلودگی های حاصل از حمل و نقل، بیشترین مربوط به تولید گاز کربن دی اکسید می باشد و یخچال های موجود در کتابخانه از بین تمامی تجهیزات بیشترین مصرف انرژی را برخوردار بودند. همچنین بیشترین سهم در مصرف آب مجموعه مربوط به آبیاری فضای سبز بود. در بخش مواد زاید جامد و ضایعات تولیدی حاصل از مصرف مواد مختلف نیز بیشترین حجم تولید مربوط به مواد آلومینیومی و کاغذ می باشد.

3 طهماسبی و گوران (۱۳۹۶) به ارزیابی مدیریت سبز در کتابخانه های مرکزی دانشگاه های استان مازندران پرداختند. یافته های این پژوهش نشان داد که متغیرهای مربوط به وضعیت ساختمان و تجهیزات کتابخانه های دانشگاه های این استان در رابطه با پایداری حفاظت محیط زیست و همچنین وضعیت مدیریت و برنامه ریزی و تعهد و فرهنگ سازی کارکنان و آگاهی رسانی نامطلوب می باشد. نویسندگان نتیجه گرفتند که ارتقا در نگرش سبز مدیران و کتابداران کتابخانه های دانشگاهی استان مازندران امری ضروری است که نیاز به تصمیم های مدیریتی و برنامه ریزی برای رشد و آگاهی نگرش محیط زیستی جهت پایداری کتابخانه ها و توسعه سبز دارد.

مومنی (۱۳۹۲) به بررسی تاثیرات روانی پیوند با طبیعت در معماری فضاهای مطالعاتی کتابخانه ها پرداخت و نشان داد که از طریق پیوند معماری با طبیعت و ترکیبی از معماری پایدار و ساز و کارهای طبیعت در طراحی کتابخانه های می توان باعث انبساط خاطر در مراجعین شد.

مومنی و همکاران (۱۳۹۶) نیز در پژوهش خود به معرفی شاخص های مدیریت پایدار برای کتابخانه های سبز پرداختند. مصرف بهینه انرژی و منابع طبیعی، حفاظت و نگهداری، آگاهی رسانی، اشتراک منابع، مجموعه سازی موضعی، سازماندهی پایدار، توجه به سازگاری مواد اولیه با محیط زیست، مدیریت پسماندها، ایجاد فضای سبز، استفاده از فناوری، آموزش توسعه پایدار، تعامل با سایر سازمان ها، مجموعه سازی ترکیبی، استفاده از تجهیزات سازگار با محیط زیست، توسعه خدمات غیر ضروری و مشارکت در برنامه های اجتماعی؛ شاخص هایی است که در این پژوهش ذکر شده است و در نتیجه گیری آمده است که رعایت این اصول می تواند منجر به شکل گیری کتابخانه پایدار، افزایش آگاهی مردم، بینش سبز، سلامت جامعه، جذب مراجعان، کاهش ترافیک، کاهش آلودگی، حفظ منابع طبیعی، آرامش در کتابخانه، حفظ منابع انرژی، محیط زیست سالم، حداکثر بازدهی، حفظ محیط زیست و تسهیل فرآیندها گردد.

آلبانیز و همکاران (۲۰۱۱) پژوهشی را بر روی ساختمان های پایدار انجام دادند و با بررسی پروژه های ساختمان های کتابخانه سبز، امکانات کتابخانه ها، مصاحبه با معماران آن ها و استراتژی های خدمات رسانی، کتابخانه های پایدار را در ارائه خدمات پایدار موفق ارزیابی کردند.

کاربوجا (۲۰۱۳) در پژوهش خود به مقایسه شاخص های پایداری از دیدگاه کتابداران در کتابخانه های عمومی کشور فنلاند پرداخت. در این پژوهش، مدیریت محیط زیست و جنبه اقتصادی آن، کاهش تهدیدات زیست محیطی، افزایش آگاهی مردم، و افزایش تعاملات کتابخانه ها در حوزه محیط زیست به عنوان شاخص های پایداری کتابخانه ها مطرح شد و از کتابداران به عنوان دانشوران سبز یاد شد.

یافته های تحقیق

در این بخش به جمع بندی شاخص ها و راهکارهای عملی برای توسعه مدیریت سبز در کتابخانه های کشور پرداخته خواهد شد. مرور منابع و تحقیقات پیشین صورت گرفته پیرامون موضوع مدیریت سبز و توسعه پایدار در کتابخانه ها ما را به شش شاخص کلیدی در توسعه نظام سبز می رساند:

۱- آموزش و اطلاع رسانی

۲- کاهش مصرف آب

۳- کاهش مصرف برق و انرژی

۴- کاهش مصرف کاغذ

۵- کاهش تولید زباله و مواد زیاد

۶- توجه به معماری سبز

توجه به شش شاخص مطرح شده و اقدام برای انجام راهکارها می تواند نظام کتابخانه های کشور را به سوی توسعه پایدار و مدیریت سبز پیش ببرد. بدون شک مدیران کتابخانه ها مهم ترین نقش را ایفا می کنند و لزوم آموزش و اطلاع رسانی در خصوص توسعه پایدار سبز به آن ها در اولویت قرار دارد. در واقع، در راستای افزایش آگاهی مدیران از توسعه پایدار، شاخص های دیگر مانند مصرف صحیح منابع حاصل خواهد گردید و البته که این آگاهی باید در سطوح دیگر به کتابداران و کارمندان

نیز آموزش داده شود. جدول ۱ شاخص های توسعه نظام سبز و راهکارهای عملی برای توسعه مدیریت سبز در کتابخانه های کشور را نشان می دهد.

جدول ۱- اقدامات لازم در خصوص توسعه پایدار مدیریت سبز در کتابخانه های کشور

شخص های توسعه نظام سبز	راهکارهای عملی توسعه مدیریت سبز
آموزش و اطلاع رسانی	- تهیه و ارائه بروشور های مختلف در خصوص دولت سبز - ارائه کتاب های آموزشی به کارکنان - برگزاری دوره های آموزشی در خصوص مدیریت منابع و روش های صحیح مصرف - حمایت مستمر از اجرای نظام مدیریت سبز در کتابخانه های کشور - تخصیص اعتبارات لازم برای اجرای نظام مدیریت سبز
کاهش مصرف آب	- جایگزینی شیرهای موجود با شیرهای هوشمند - انجام بازدیدهای دوره ای - آب دهی هوشمند فضای سبز
کاهش مصرف برق و انرژی	- استفاده حتی المقدور از نور طبیعی - انجام ممیزی انرژی هر ۵ سال یکبار - تعبیه کلید جداگانه روشن و خاموش چراغ در هر فضا - جایگزینی لامپ های پر مصرف با کم مصرف - خاموش نمودن دستگاه های گرمایشی و سرمایشی در ساعات خارج از وقت اداری - تنظیم ترموستات در دمایی کمتر از دمای کنونی مجموعه - استفاده از یخچال ها با بهینه ترین مصرف انرژی - انجام بازدیدهای دوره ای از تاسیسات و لوله ها و سیستم عایق کاری - استفاده از درزگیرهای در و پنجره - استفاده از درهای ورودی اتوماتیک
کاهش مصرف کاغذ	- استفاده از دو روی کاغذ برای انجام مار - استفاده از رایانه و سخت افزارهای ذخیره اطلاعات به جای کاغذ - نصب و استفاده از وایت برد جهت جلسات در اتاق ها
کاهش تولید زباله و مواد زاید	- استقرار ایستگاه سبز در کتابخانه های کشور - ملزوم نمودن کارمندان به تفکیک زباله - ملزوم نمودن مسئولین آبدارخانه ها جهت نظارت بر تفکیک مواد - استفاده حداقلی از ظروف پلاستیکی و یک بار مصرف
معماری سبز	- استفاده از مصالح سازگار و هماهنگ با محیط زیست - استفاده از فضای سبز در پیرامون کتابخانه - استفاده از فضای سبز در محیط داخلی کتابخانه جهت انبساط خاطر مراجعین - توجه به فاکتورهای فضای سبز در بام کتابخانه ها - استفاده از نورگیرهای طبیعی

بحث و نتیجه گیری

توسعه پایدار موضوع حائز اهمیتی است و از این رو مدیریت کتابخانه ها نیازمند تحول و حرکت به سمت الگوی مدیریت پایدار می باشد. تمرکز بر مفهوم مدیریت پایدار و احراز شاخص های پایداری در کتابخانه ها برای تحقق کتابخانه سبز، امری مهم است که باید در برنامه ریزی های دولت و سازمان های وابسته مورد توجه جدی قرار گیرد. وجود زیر ساخت های لازم از جمله فناوری و ارتباط و رعایت استانداردهای تخصصی زیست محیطی در کنار راهبردهای مدیریت پایدار مانند مدیریت پسماند، مصرف بهینه انرژی و استفاده از انرژی های تجدید پذیر، مصرف بهینه کاغذ، استفاده از مواد اولیه و تجهیزات سازگار با محیط زیست در کتابخانه، توجه به فضای سبز در محیط خارجی، داخلی و بام کتابخانه، آموزش توسعه پایدار، و مشارکت در برنامه های اجتماعی؛ شاخص های مهم در توسعه مدیریت سبز در کتابخانه ها به شمار می آیند که باید در کتابخانه های کشور مورد توجه قرار گیرند.

ایجاد کتابخانه های سبز یا همان کتابخانه های پایدار در جامعه نتایج مثبتی را به دنبال خواهد داشت که از بین آن ها می توان به افزایش آگاهی مردم و ایجاد بینش سبز، سلامت جامعه، جذب مراجعان و آرامش در کتابخانه، حفظ منابع طبیعی و انرژی، کاهش ترافیک و آلودگی و در نهایت دستیابی به محیط زیست سالم اشاره کرد. از آن جا که کتابخانه ها به عنوان یک نهاد تاثیر گذار بر آگاهی مردم جامعه فعالیت می کنند، پیروی آن ها از مدیریت سبز منجر به رخنه کردن تفکر سبز در جامعه و سوق آن به سوی پایداری خواهد شد.

در آخر و به عنوان پیشنهادات، برگزاری برنامه های آموزشی، همایش ها، سخنرانی و سمینار با مشارکت کتابداران و کاربران کتابخانه ها، برقراری ارتباط با انجمن و نهادهای محافظ و مدافع محیط زیست، بازنگری در فرآیندهای تخصصی کتابخانه با رویکرد حفاظت محیط زیست و پیاده سازی هرچه بهتر مصرف بهینه انرژی به مدیران کتابخانه های کشور توصیه می گردد.

۷ منابع

- ۱- ندافی، کاظم، نوری، جعفر، نبی زاده، رامین، شهید، نازک، نظام مدیریت سبز در کتابخانه ملی ایران، علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره دهم، شماره چهار، زمستان ۱۳۸۷.
- ۲- خدیوی، س، ۱۳۸۴، پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت سبز در مجموعه های ورزشی (ورزشگاه انقلاب).
- ۳- سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۳، کتاب دولت سبز برای وزارتخانه ها و سازمان های دولتی.
- ۴- طهماسبی لیمونی، صفیه، گوران اوریمی، کبری، ارزیابی نگرش سبز مدیران و کتابداران شاغل در کتابخانه های مرکزی دانشگاه های استان مازندران، چهارمین کنفرانس اقتصاد سبز، ۱۳۹۶.
- ۵- مزارعه زاده، رضا، پرنیان، یاسر، حبیبی نژاد، معصومه، ۱۳۹۴، بررسی تاثیر آگاهی مدیریت سبز بر استراتژی مدیریت سبز و عملکرد سازمان (مطالعه موردی: سازمان بنادر و دریانوردی استان خوزستان- مجتمع بندری امام خمینی (ره))، دومین همایش بین المللی مدیریت و فرهنگ توسعه.
- ۶- مطلب زاده، دانیال، باقر زاده، نسیم، جوان فروزنده، علی (۱۳۹۳)، کاربرد معماری سبز در راستای بهینه سازی انرژی، دومین همایش ملی معماری، مرمت، شهرسازی و محیط زیست پایدار.

۷- مهدوی، سید محمد صادق، وزیری، رویا، ۱۳۸۹، بررسی عوامل اجتماعی-فرهنگی موثر بر نگرش محیط زیستی دانشجویان علوم و تحقیقات در سال ۱۳۸۸، پژوهش اجتماعی، صص ۱۹-۴۵.

۸- مومنی شهرکی، حسین، رشیدکلویز، حجت اله، رئیسی فرادبند، مسلم، ۱۳۹۲، تاثیرات روانی، پیوند با طبیعت در معماری فضاها، مطالعات کتابخانه ها، همایش معماری پایدار و توسعه شهری.

۹- قربانی، محبوبه، باب الحوائجی، فهیمه، نوشین فرد، فاطمه، شاخص های مدیریت پایدار برای کتابخانه های سبز، فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، دوره ۲۸، شماره ۱، بهار ۱۳۹۶.

10- Genovese, Peter & Albanese, Patricia (2011) sustainable libraries, sustainable services: A Global view, IFLA PUERTORICO, 13-18 August, San Juan.

11- Karioja, Elina (2013) Sustainability in libraries, Bachelor's thesis, Degree Programmed Library and Information Services, Oulu University of Applied Sciences.